

Snäckstavik

Utredning vid Gullhamra berg

Arkeologisk utredning etapp 2

Grödinge 71:1
Fastigheten Snäckstavik 3:93
Grödinge socken
Botkyrka kommun
Stockholms län
Södermanland

Ellinor Sabel

Snäckstavig

Utredning vid Gullhamra berg

Arkeologisk utredning etapp 2

Grödinge 71:1
Fastigheten Snäckstavig 3:93
Grödinge socken
Botkyrka kommun
Stockholms län
Södermanland

Ellinor Sabel

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Utredningsgrävning i utredningsområdets västra del med den numera sänkta Kyrksjön i bakgrunden. Fotograferat från öster av Ellinor Sabel.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

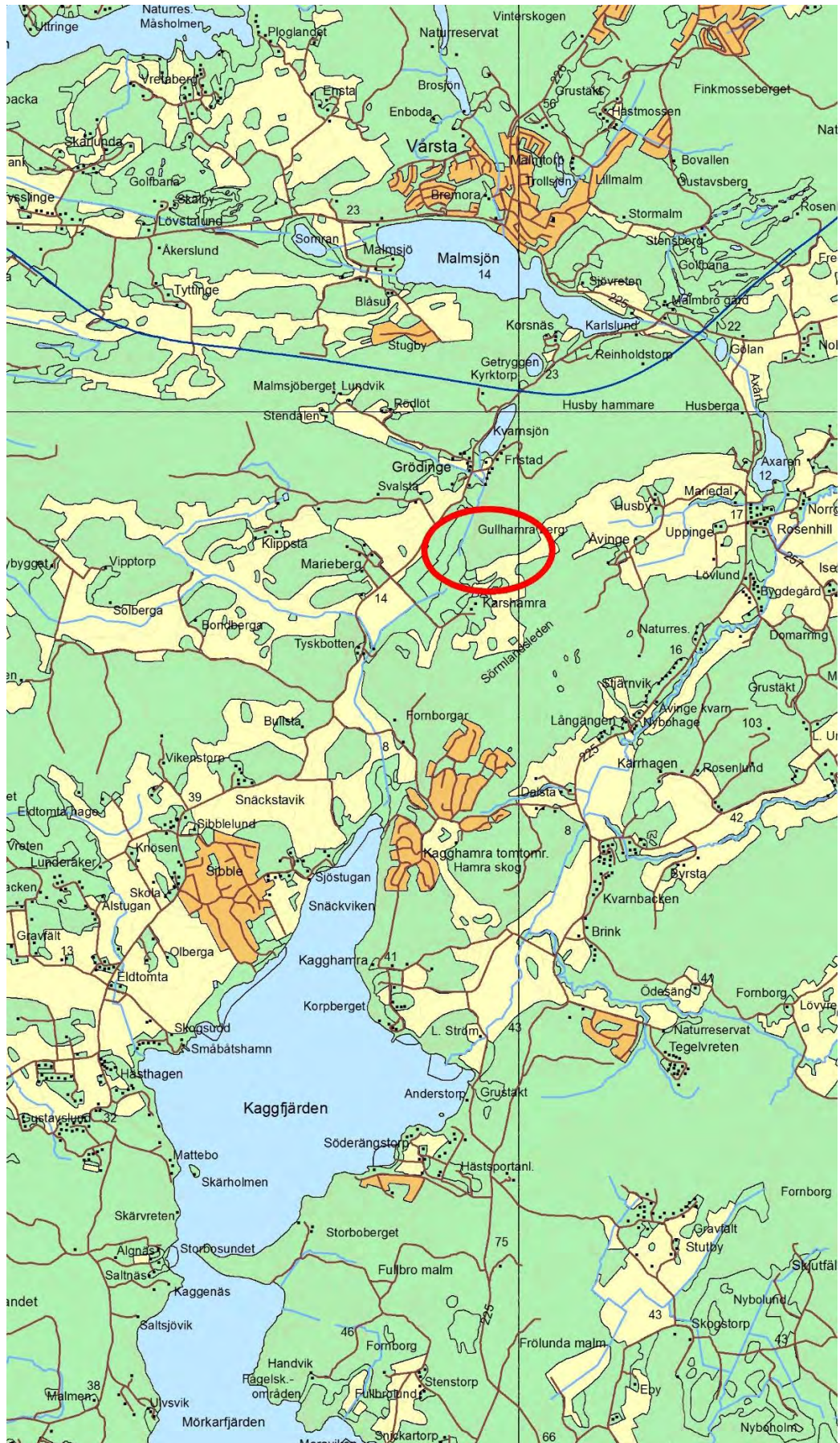
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-526-6
Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Inledning.....	6
Målsättning och metod.....	7
Topografi och fornlämningsmiljö.....	8
Genomförande.....	11
Undersökningsresultat.....	12
Tolkning.....	12
Utvärdering.....	12
Referenser.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13
BILAGOR.....	14
Bilaga 1. Schakttabell.....	14
Bilaga 2. Schaktplan.....	15

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur Digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

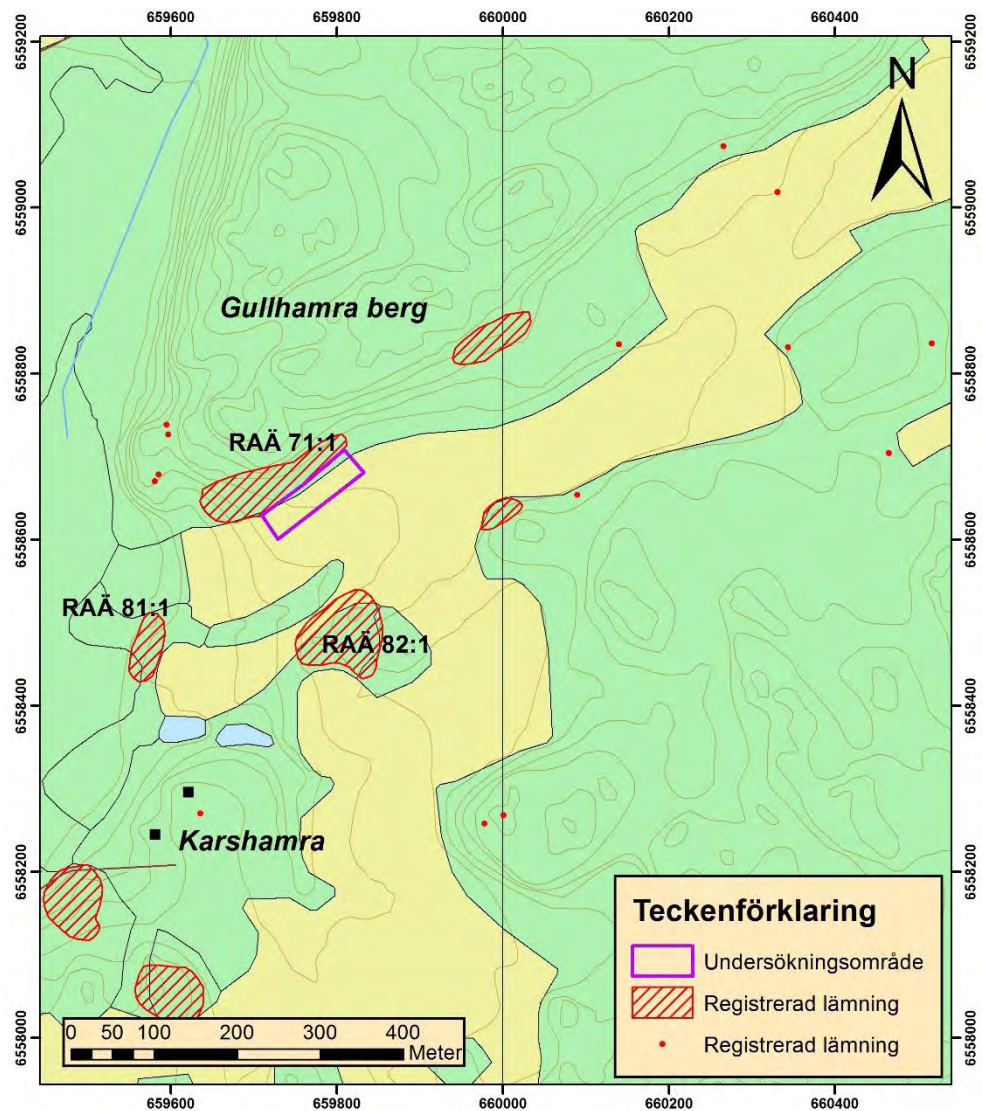
I februari 2016 fick Stiftelsen Kulturmiljövård i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning strax norr om Karshamra gård i Grödinge socken, ca 25 km sydväst om Stockholm. I uppdraget ingick en inmätning av gravfältet Grödinge 71:1 samt utredningsgrävning av en ca 4 300 m² stor yta i direkt anslutning till gravfältet. Fältarbetet utfördes den 23:e mars 2016, då snö och tjäle hade försvunnit.

Ytan som utredningsgrävdes var belägen i åkermark och sluttade svagt mot väst. Den avgränsades mot norr av det mindre bergsparti på vilket gravfältet ligger. Inom ytan grävdes åtta schakt. Inte i något av schakten kunde spår efter förhistorisk aktivitet iakttas.

Vid kontrollen av gravfältets utbredning kunde det konstateras att det sträckte sig längre åt väster än vad som var angivet i Fornminnesregistret varför en ny inmätning utfördes. I den östra delen av gravfältet fanns en svårighet att identifiera någon tydlig avgränsning, då gravarna glesade ut och det fanns mycket snåriga buskage. Någon justering av gravfältets utbredning åt öster har därför inte gjorts.

Inledning

Länsstyrelsen i Stockholm har mottagit en ansökan inför byggnation i ett område som rymmer flera kända fornlämningar och på en yta som angränsar till ett gravfält. Länsstyrelsen beslutade att en arkeologisk utredning behövde göras innan byggnationen kunde ske. Stiftelsen Kulturmiljövård fick uppdraget att göra utredningen. För kostnaderna svarade Länsstyrelsen i Stockholms län.

Figur 2. Utredningsområdet markerat med lila och de närliggande fornlämningarna markerat med rött. Utdrag av digitala Terrängkartan. Skala 1: 6 000.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var dels att kontrollera om det fanns ännu icke kända fornlämningar inom utredningsområdet. Dessutom skulle gravfältet Grödinge 71:1 mätas in för en eventuell reglering av uppgiften om utbredningen i Fornminnesregistret.

Utredningsområdet, som ligger centralt i Grödinge socken, består av en ca 4 300 m² stor yta belägen i åkermark. Ytan angränsar gravfältet Grödinge 71:1 vilket, enligt Fornminnesregistret, rymmer 8 högar och 22 stensättningar.

Utredningen bestod av tre moment, arkiv- och litteraturstudier följt av utredningsgrävning och slutligen en inmätning av gravfältet. Litteratur om socknen och fornlämningsbilden användes. Vid kartstudierna användes kartor från Lantmäteriets karttjänst *Historiska kartor*.

Fältarbetsfasen utfördes under en dag. Fältarbetet bestod av utredningsgrävning av sökschakt med grävmaskin inom utredningsområdet samt en kontroll och inmätning av

gravfältet Grödinge 71:1. Dess utbredning jämfördes med uppgifterna i Fornminnesregistret.

Samtliga grävda schakt mättes in med GPS och fotograferades samt beskrevs i text.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger i den centrala delen av Grödinge socken. Området har de karaktäristiska södertörnska attributen, med en kraftigt kuperad topografi bruten av vattenvägar. En gång i tiden utgjorde de ett sammanhängande sjösystem med möjlighet att nå Östersjön. Södertörn är ett kontrasternas landskap med av isen slipade bergsplatåer som växlar med jordfyllda förkastningsdalar. Många partier av socknen ligger högt i landskapet och spåren efter bosättningar från stenåldern ligger spridda över socknen (Sundström 1982). Utredningsområdet ligger längs en dalgång vid det som under neolitikum var den västra stranden av en ö i det sjösystem som mynnar ut i dagens Kaggfjärden.

Figur 3. Utredningsområdet (markerad med röd ring) förhållande till strandnivån för 5 000 år sedan. Utsnitt ur SGU:s digitala strandnivåkarta.

De vida vattenvägarna söderut mot havet snördes dock av för ca 2000 år sedan men möjligheterna att nå havet bör ha funnits länge genom mindre flodsystem. Istället för

havsvikar framkom större arealer av brukbar jord. Den forna havsviken hade blivit till en insjö som nu heter Kyrksjön. Runt förra sekelskiftet utfördes en sänkning av sjön och det stora antalet gravfält som en gång hade nära kontakt med vattenvägarna ligger idag lite apart, inåt land.

Figur 4. För 1 500 år sedan hade viken väster om utredningsområdet snörts av till en insjö som idag heter Kyrksjön. Utsnitt ur SGU:s digitala strandnivåkarta.

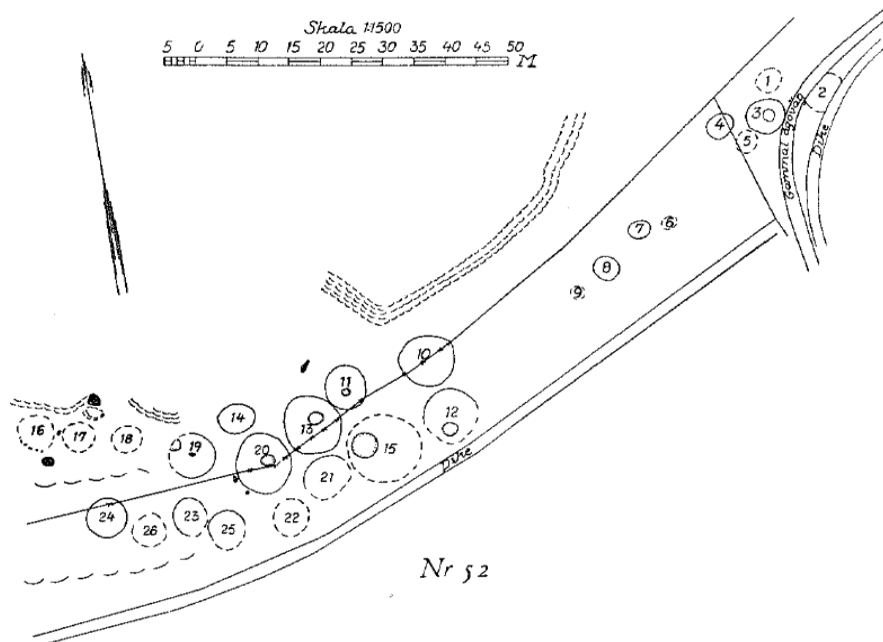
Utredningsområdet är beläget i den mycket fornlämningstäta Grödinge socken ca två kilometer söder om den välkända stenåldersboplatsen i Korsnäs. Längs den vattenväg som sträckte sig i den dalgång, till vilken utredningsområdet vetter, finns ca 1 km åt sydväst inte mindre än tre fornborgar (Grödinge 5:1, 78:1 och 79:1). Järnåldersgravfälten ligger tätt och troligtvis har den bördiga jorden i socknen möjliggjort att relativt många gårdar har kunnat finnas samtidigt. På impedimenten, som ligger som små öar i åkermarken, ligger gårdarna än idag. Strax söder om utredningsområdet ligger Grödinge 82:1 som är lämningarna efter gården Gullhamra. Gården har medeltida belägg men är med stor sannolik äldre och det är troligtvis till den gården som gravfältet Grödinge 71:1 skall knytas (Sundström 1982).

Utredningsområdet ligger inom riksintresseområdet Grödinge (AB14). Området utgör en centralbygd med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet och med lämningar från alla förhistoriska perioder. I den norra delen av området märks särskilt ett stort antal boplatser från stenåldern, varav flera undersökts bl.a. i samband med utbyggnaden av den s.k. Grödingebanan. I mellersta och södra delen dominerar omfattande järnålderslämningar med talrika varierade gravfält och flera fornborgar.

Figur 5. Utsnitt från Arealavmätning från 1655 med Gullhamra i mitten. Bytomten för Gullhamra är idag övergiven och motsvarar Grödinge 82:1.

Gravfälten i socknen karterades under åren 1941 och 1942. Då kom även Grödinge 71:1 att ingå. Då identifierades 26 gravar inom gravfältet, 10 högar och 16 stensättningar. 1979 gjordes en nyinventering av gravfältet och antalet gravar ändrades till 30 stycken, 8 högar och 22 stensättningar.

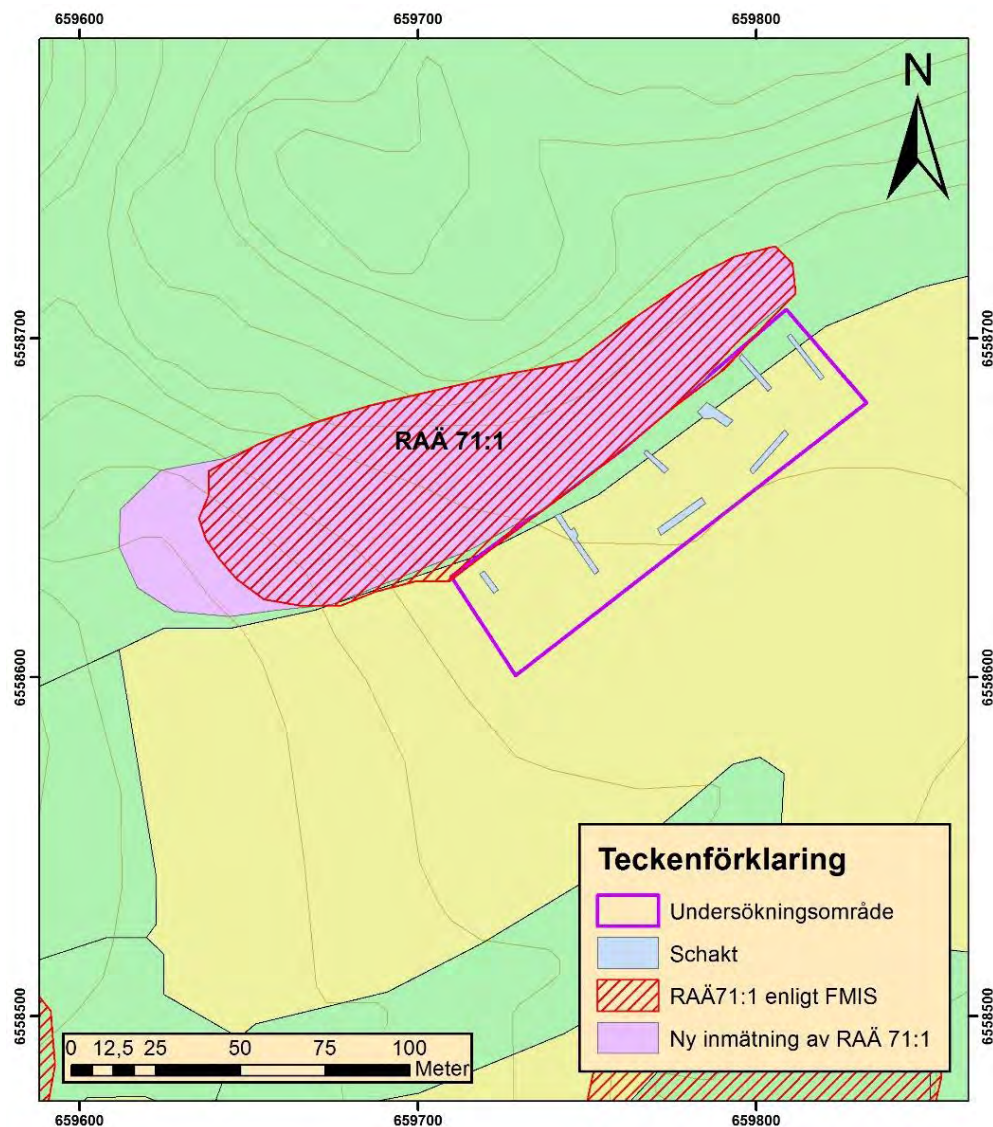

Figur 6. Gravfältskarta över gravfält 52 (Grödinge 71:1) från Grödinge-Fornminnen (Westin 1944).

Genomförande

Fältarbetet bestod av utredningsgrävning av sökschakt med grävmaskin. Sammanlagt grävdes 8 schakt med en längd av 6 till 20 meter och en bredd av 1,5 till 4 meter. Schakten var 0,2 till 0,5 m djupa. Schakten mättes in med GPS, fotograferades och beskrevs i text (se bilaga 1 och 2 för schaktbeskrivningar och schaktplan).

Gravfältet Grödinge 71:1 kontrollerades genom inventering och dess utbredning jämfördes med uppgifterna i Fornminnesregistret. En ny inmätning av gravfältet gjordes i fält då den faktiska utbredningen åt väst inte överensstämde med tidigare uppgifter.

Figur 7. Undersökningsområdet, schakten, den nya och den gamla utbredningen av Grödinge 71:1 presenterat på utsnitt av digitala Terrängkartan. Skala 1:1 500.

Undersökningsresultat

Samtliga grävda schakt var belägna i åkermark och bar tydliga inslag av långvarig brukning. I två av schakten framkom, mot botten, äldre åkerdiken. Inslag av kol och små bitar tegel fanns uppblandat i ploglagren. Dock framkom inga anläggningar eller fynd av förhistorisk karaktär som kunde visa på att ytan i ett tidigare skede hade använts för annat än odling.

Vid inventeringen av gravfältet kunde det snabbt konstateras att uppgifterna om utbredningen i Fornminnesregistrets kartbild inte stämde. Gravfältet hade en vidare utbredning mot väster och sträckte sig inte så långt söderut, in i åkermarken, som utbredningen på kartan i Fornminnesregistret visar.

Gravfältets utbredning i den östra delen var svårare att kontrollera då gravarna glesade ut samt att gravfältet delvis var bevuxet med snårig växtlighet. Någon ny inmätning av den östra delen har därför inte gjorts utan åt det hållet behåller gravfältet den tidigare angivna utsträckningen.

Tolkning

Undersökningsområdet ligger naturskönt och strategiskt med utsikt över det som en gång var en av de vattenvägar som leder in i landskapet från Östersjön. Att socknen varit intressant för bosättning under längre tid vittnar den täta och varierade fornlämningsbilden om.

Den senaste istiden har format ett landskap i Grödinge med stora kontraster. Djupa dalar, stora partier med bördig jord brutet av bergs- och moränhöjder. Än idag ser man hur gårdarna ligger placerade på de torra lättdränerade, höjderna medan åkrarna där emellan odlas.

Gravfältet Grödinge 71:1 ligger beläget på den södra sidan av en sådan bergshöjd, lite neddraget med gravarna placerade på olika nivåer som följer den naturliga topografin. Hela gravfältet riktar sig dels mot dalgången, som en gång var en vattenväg, men även mot nästa höjd i landskapet på vilken gårdstomten för Gullhamra ligger. Gården har enligt uppgifter i Fornminnesregistret kunnat beläggas från 1300-talet men sannolikheten att den är äldre är stor och att det är gårdens invånare som redan under järnåldern har gravlagts inom Grödinge 71:1.

I åkermarken där utredningsgrävningen gjordes framkom inga spår efter förhistorisk aktivitet. Med möjligheter att bosätta sig på en närliggande och, ur boplatsmiljösynpunkt, bättre plats gjorde troligtvis att den blöta lerjorden valdes bort till förmån för den väl-dränerade kullen med utsikt över vattenvägen i väst.

Utvärdering

Målbilden för utredningen anses till fullo ha uppfyllts enligt det syfte och metoder som fastslogs i undersökningsplanen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäterimyndighetens arkiv

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

01-GRÖ-1 Arealavmätning 1655

01-GRÖ-155 Vattenåtgärd, stängselåtgärd 1900

Fornminnesregistret FMIS

<http://www.fmis.raa.se/>

Litteratur

Sundström, E. 1982. Botkyrkabygd, Från Mälarstrand till Österhav. Botkyrka kulturnämnd. Östervåla.

Westin, G.A. E., 1944. Grödinge- Fornminnen. *Sörmländska fornminnen 1, Grödinge. Södermanlands Hembygdsförbund*. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

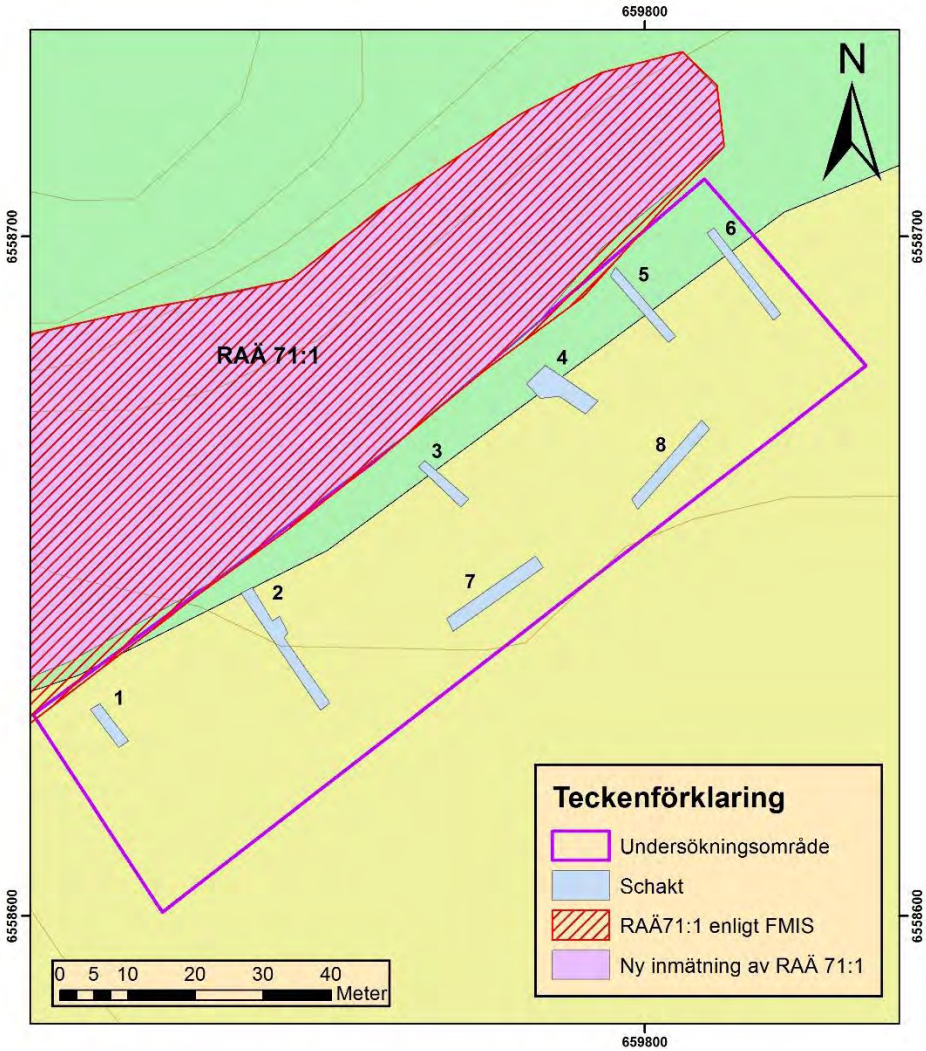
<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projekt nr:</i>	16008
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	43111-4388-2016, 2016-02-18
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningsperiod:</i>	2016-03-23
<i>Personal:</i>	Ellinor Sabel, Kristina Jonsson
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Stockholms län
<i>Kommun:</i>	Botkyrka kommun
<i>Socken</i>	Grödinge socken
<i>Fastighet</i>	Snäckstavik 3:93
<i>Fornlämning</i>	Grödinge 71:1
<i>Fastighetskarta:</i>	-
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6558618, Y659721, SV hörnet av utredningsområdet
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver rapporten arkiveras
<i>Fynd:</i>	Inga fynd har tillvaratagits

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Beskrivning
1	6×1,5 m, 0,4 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Inga fynd eller anläggningar.
2	20×1,5-3 m, 0,3-0,5 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand och litet inslag av sten. Inga fynd eller anläggningar.
3	8×1,5 m, 0,2-0,4 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Inga fynd eller anläggningar.
4	9×2,5-4 m, 0,4 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Två tvärgående äldre odlingsdiken i schaktet. Inga fynd eller anläggningar.
5	13×1,5 m, 0,4 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Litet inslag av tegel och kol. Två äldre tvärgående odlingsdiken i schaktet. Inga fynd eller anläggningar.
6	15×1,5 m, 0,3 m dj. N-S. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Litet inslag av tegel och kol. Inga fynd eller anläggningar.
7	16×1,5 m, 0,4 m dj. Ö-V. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Inga fynd eller anläggningar.
8	16×1,5 m, 0,3-0,4 m dj. Ö-V. Beläget i åkermark. Ploglager med gråbrun jord följt av gulbrun siltig lera med inslag av sand. Inga fynd eller anläggningar.

Bilaga 2. Schaktplan.

Figur 8. Karta med schaktnummer. Digitala Terrängkartan. Skala 1: 700.